

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYA TAMOYILLARI

Olimova Dono Shokirovna

TTA Urganch filiali, O‘zbek tili va adabiyoti, tillar kafedrasini mudiri, p.f.n.

U. Normatova

TTA Urganch filiali 1-bosqich magistranti

Annotatsiya:

Ushbu maqolada pedagogik tamoyillariga alohida tasnif beriladi va misollar bilan yoritilib beriladi. Zamonaviy o‘qitish tizimida pedagogik tamoyillarning ahamiyati o‘ta muhim hisoblanadi.

Kalit so‘zlar: pedagogik tamoyil, ilmiylik, loyihalash, tizimlilik, maqsadga yo‘naltirilganlik, faoliyat yondashuvi, boshqariluvchanlik, qayta takrorlanish, samaradorlik.

Annotation:

In this article, pedagogical principles are given a special classification and illustrated with examples. The importance of pedagogical principles in the modern education system is very important.

Key words: pedagogical principle, scientificity, planning, systematicity, goal orientation, activity approach, controllability, reproducibility, efficiency principle. Pedagogik texnologiyaning tamoyillarida pedagogik va texnologik fanlarning yutuqlari qamrab olingan. «Pedagogik texnologiya» fani ko‘rinishidagi mazkur tamoyillar majmuasi aniqligi, isbot talab etmasligi, amaliyligi tufayli, yuqori malakali kadrlar tayyorlashda ajoyib natijalarni beradi:

1. Ilmiylik tamoyili.

Bu tamoyil har qanday o‘quv predmeti, o‘quv materiali fanining zamonaviy yutuqlariga tayanishi lozimligini ko‘rsatadi. Ushbu tamoyil, eng avvalo o‘quv dasturlar, o‘quv qo‘llanmalar va dasturlarni yaratish jarayonida amalga oshiriladi. Ilmiylik tamoyiliga muvofiq har yili fanlarning ishchi o‘quv rejalari va o‘quv materiallarini takomillashtirish, muammoli mashg‘ulot o‘tkazish talab etiladi. Ilmiylik shakli va fanning tili o‘rganiladigan predmetlar xarakterining asosiy

ko'rsatkichlari hisoblanadilar. Ilmiy axborotni ifoda etilish aniqligi va qat'iyliigi, uni ifoda etish tizimi va aloqalariga, juda katta e'tibor qaratishni talab etadi. Oliy maktabda, ilmiylik birinchi navbatda ob'ektiv olam qonuniyatlarini ochish bilan uzviy bog'liq va fanlararo bog'lanishlar va fanlarning o'zaro ta'sirini shakllanishini talab etadi [1].

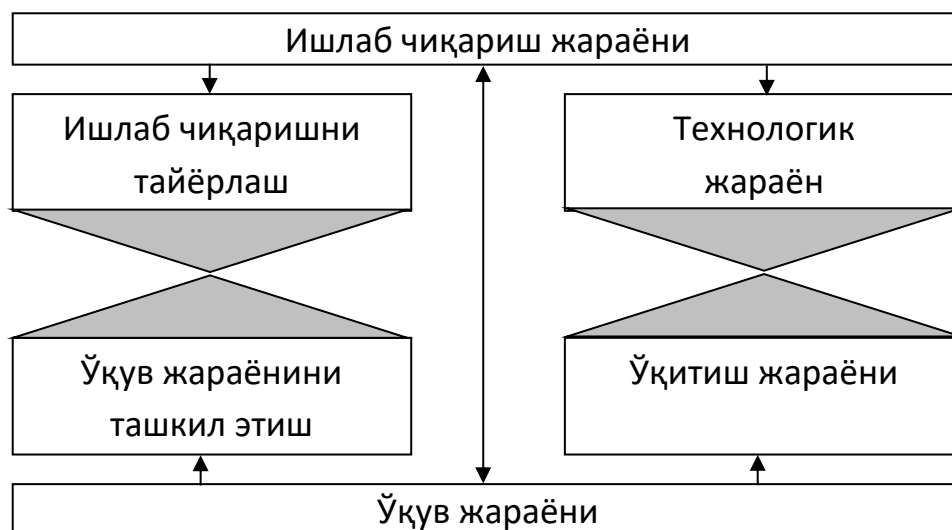
2. Loyihalanish tamoyili

Bu tamoyil, pedagogik texnologiyaning eng muhim xususiyatlaridan birini belgilaydi. Loyihalanish tamoyili - bu o'quv jarayonini tashkil etish, hujjatlarini – o'quv jarayoni grafigi; ishchi o'quv reja; fanning ishchi o'quv dasturi; fanning, bo'limlarning, tayanch iboralarining o'quv maqsadlari toifalari; o'qitish jarayoni texnologiyasi, egallangan bilim va malakalarni baholash – oldindan yaratishni anglatadi. Ishlab chiqilgan hujjatlar asosida o'quv jarayoni amalga oshiriladi. Bu hujjatlarning barcha bandlariga rioya etilishi, rejalashtirilgan natijalarga erishishni kafolatlaydi. Ishlab chiqarish texnikaviy sohada, loyihalanish bazaviy hisoblanadi, ya'ni binolar va inshootlar, mahsulotlar ishlab chiqarish jarayonlari oldindan loyihalanadi. Mazkur tamoyilning ahamiyatini, shu bilan baholash mumkin-ki, uning asosida pedagogik texnologiyaning ta'rifini keltirib chiqarish mumkin. Pedagogik texnologiya - bu, amaliyotga samarani tadbiiq etiladigan, tegishli tamoyillar asosida ishlab chiqilgan o'quv jarayonning loyihasidir [2].

3. Tizimlilik tamoyili

Pedagogik texnologiya, o'quv jarayonining barcha elementlarini qamrab olishi bilan alohida ajralib turadi. Tizimlilik tamoyilining mohiyati shu bilan ifodalanadi. O'quv jarayonining barcha elementlari, ularning o'zaro bog'liklik sharti asosida yagona tizim kabi loyihalanadi. Bunda o'quv jarayonning barcha elementlari tuzilmasi, tashkil etilishi va faoliyati – talabalarni o'qitishga rag'batlantiradi. Bu yerda, o'quv jarayoni va o'qitish jarayoni tushunchalarini aniq ta'riflash zarurligini qayd etmoq, joizdir. Agar bu tushunchalarni ishlab chiqarish sohasi bilan solishtiradigan bo'lsak, ular ishlab chiqarish jarayoni va texnologik jarayon tushunchalari bilan mos keladi. (1.3-rasm). Ishlab chiqarish jarayoni ikki qismdan – ishlab chiqarishni tayyorlash va texnologik jarayonlaridan iborat. Ishlab chiqarishni tayyorlash qismida - ishlab chiqarilishi ilmiy tadqiqot jihatdan asoslash masalalari yechiladi, mahsulotlarni tayyorlashning konstruktorlik va texnologik hujjatlari tayyorlanadi, tashkiliy-texnikaviy tadbirlar bajariladi.

1.3-rasm. O‘quv va ishlab chiqarish jarayonlarini aynan o‘xshashligi.

O‘quv jarayonini tayyorlash qismida – o‘quv jarayoni grafigi va ishchi o‘quv reja ishlab chiqiladi, mashg‘ulotlar jadvali tuziladi, fanning ishchi o‘quv dasturi, o‘quv uslubiy materiallar va boshqalar ishlab chiqiladi. O‘qitish jarayoni qismida – bilimlar, malakalarga ega bo‘lish va ular sifatini baholash amalga oshiriladi.

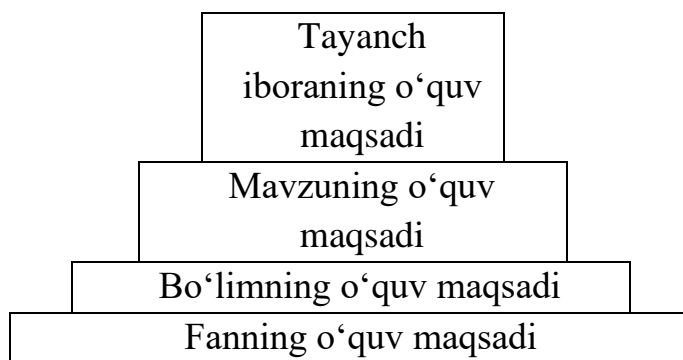
4. Maqsadga yo‘naltirilganlik tamoyili.

O‘quv jarayoni maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lishi lozim. Maqsad ham qonun kabi odamning xarakteri va harakat usulini aniqlashi zarur. Buning uchun o‘rnatiladigan maqsad, aniq va o‘lchaniladigan bo‘lishi shart. Bixeviorizm g‘oyalariga tayangan, pedagogik texnologiya aynan shu bilan farq qiladi. Psixologiyada bu yo‘nalishning xususiyati – organizmni qo‘zg‘atishga bevosita bog‘liqligini shak shubhasiz tan olish va uni bu qo‘zg‘alishga undashdan ibortdir.

Bixeviorizm, o‘qitish jarayonida kechadigan organizm ichidagi jarayonlarni o‘rganmaydi, u faqat tashqaridan kuzatiladigan jarayonlarni (ya’ni pirovard natijani) tahlil qiladi, qo‘zg‘atish (rag‘batlash) va echimlar orasidagi bog‘lanishni o‘rganish bilan cheklanadi. Bixevioristchilar, xulqni o‘rganuvchi emperik va matematik usullarni yaratishda, oldingi konsepsiyalarda, faqat ichki aloqa yoki jarayon sifatida qaralgan, harakat toifalarini ishlab chiqishda katta hissa qo‘shdilar. Bixeviorizm psixologiya sohasini kengaytirdi va unga tashqi ta’sirlarni kiritdi. J.Uotson, E.Torndayn, S.Pressi, B.Skinerlar bixeviorizmning asoschilari edilar. Pedagogik texnologiyaning maqsadga yo‘naltirilganlik tamoyili – tirik organizm

tanasining skletiga o'xshaydi. Umuman o'quv jarayoni uchun, bu tamoyil ahamiyatini baholash haddan tashqari qiyindir. Buning uchun o'qitishning eng ko'p tarqalgan ta'rifini keltirish yetarlidir. Pedagogik texnologiyada, maqsadlarni shakllantirish umumiylikdan xususiylikka tizimli yondashish asosida amalga oshiriladi. Buning uchun Davlat ta'lim standartidan foydalaniladi, uning asosida fanning umumiy o'quv soatlari o'quv mashg'ulotlari turi – leksiya, amaliy (seminar), laboratoriya, mustaqil ishlar – bo'yicha bo'linadi. So'ngra, quyidagicha o'quv maqsadlari shakllantiriladi: (1.4-rasm.).

1.4-rasm. O'quv maqsadlarning shakllanish piramidasi

5. Faoliyat yondashuvi tamoyili

Ilmiy texnik taraqqiyotning hozirgi bosqichi murakkab yuqori texnologiyalarni qo'llash, ilmtalab mahsulotlarni ishlab chiqarish bilan xarakterlanadi, bunda nafaqat fan ishlab chiqarishning jadal rivojlanishiga imkoniyat yaratadi. Balki ishlab chiqarish fanning jadal rivojlaniga sharoit yaratadi. Bu sharoitlarda, faoliyat yondashuviga tayangan o'quv jarayonning samaradorligi oshadi. O'quv reja, fanlar dasturi, mashg'ulotlar turi bo'yicha o'quv soatlari, mutaxassis faoliyatining batafsil tahlili asosida o'rnatilishi maqsadga muvofiqdir - hozirgi paytda «yuz bor eshitishdan ko'ra, bir bor ko'rish afzaldir» degan tamoyilga tayanish kamlik qiladi. «Hozirgi zamon sharoitida, o'quv jarayoni «yuz bor ko'rmoqdan ko'ra, bir bor bajarish afzal» degan tamoyilga asoslanib tashkil etilishi kerak. Kasb ta'limi maktabi uchun, bu tamoyil o'ta muhim ahamiyatga egadir. «Faoliyat» tushunchasining mohiyati o'z ichiga maqsad, vosita va jarayonni o'zini qamrab oladi.

6. Boshqariluvchanlik tamoyili.

Pedagogik texnologiya o'qitishning rejalashtirilgan natijalariga erishishni kafolatlaydi. Bunga, faqat o'quv jarayoni boshqariladigan taqdirdagina erishish mumkin. Boshqariluvchilik tamoyilining ahamiyati shu bilan belgilanadi. Boshqarish – jarayonni rejalashtirilgan maromda amalga oshirish, o'qitish maqsadlariga erishish dasturini ro'yobga chiqarish uchun xizmat qiladi. Mazkur tamoyil o'qitishning joriy natijalarini ko'p bosqichli diagnostik (tashxisiy) tekshiruvlar o'tkazish imkoniyatini, - ko'zda tutadi butun o'qitish davrida o'qitish jarayonini boshqarish asosan didaktik testlardan foydalanib amalga oshiriladi. O'qitish jarayonida didaktik testlardan foydalanish, teskari aloqani ta'minlaydi. Teskari aloqa natijalarining tahlili, ko'zlangan natijaga erishish uchun vositalar va uslublarni o'zgartirish orqali o'qitish jarayonini boshqarish imkoniyatini beradi. Boshqarilish tamoyili, o'qitish jarayonini va shu bilan birga uning natijalariga muntazam ravishda tuzatishlar kiritish imkoniyatini beradi. Sifatli loyihalangan o'quv jarayonining o'qitish jarayonini sifatli boshqarish, rejalashtirilgan natijalarga erishishni kafolatidir [3].

7. Qayta takrorlanish tamoyili

Qayta takrorlanish tamoyili, ma'lum fani bo'yicha ishlab chiqilgan pedagogik texnologik xaritani, turli guruhlarda turdosh ta'lim muassasalarida boshqa sub'ektlar bilan ko'p marotaba (takroriy) qo'llash imkoniyatini anglatadi. Ushbu maqsadlarda, ya'ni pedagogik texnologiyaning qayta takrorlanishini ta'minlash uchun pedagogik-texnologik xaritalar tuziladi. Bu o'quv hujjatlar fanining har bir mavzusi (moduli) bo'yicha ishlab chiqiladi. Qayta takrorlanish tamoyili - pedagogik-texnologik xarita asosida, pedagogik texnologiyani ko'p marotaba takrorlanish imkoniyatini anglatadi [4]. Shunday qilib, takrorlanish tamoyili, pedagogik texnologiyaning mohiyatini – o'qitishning ko'zlangan natijalariga erishish kafolati bilan uni turli guruhlarda ko'pchilik o'qituvchilar tomonidan ko'p marotaba qo'llash imkoniyatini belgilaydi.

8. Samaradorlik tamoyili

Ushbu tamoyil, pedagogik texnologiya o'qitishning ko'zlangan natijalariga maqbul xarajatlar bilan kafolatli erishish imkoniyatini yaratishini ko'rsatadi. O'quv jarayonining samaradorligiga pedagogik texnologiyaning yuqorida bayon etilgan tamoyillari: - ilmiylik, loyihalani, tizimlilik, maqsadga yo'naltirilganlik, faoliyat

yondashuvi, boshqariluvchanlik, qayta takrorlanuvchanlikni amalga oshirib erishiladi.

Maqbullashtirilgan o‘quv jarayoni xususiyatlari:

- O‘quv jarayoni elementlarini tahlil etish va maqbullashtirish asosida, uni maqsadga yo‘naltirilgan, tizimli loyihalash;
- Davlat ta‘lim standartlari asosida o‘quv maqsadlari toifalarini aniq o‘rnatish yo‘li bilan bilimlar va malakalarni o‘zlashtirilish darajasi maqbullashtirilgan Bu bilan ta‘limning ommabopligiga va o‘quv dasturlarini bajarilishiga erishiladi;
- Bilimlar va ko‘nikmalarni o‘zlashtirilishining tizimlilik, ketma-ketligi va mustahkamligi, muntazam diagnostik testlar o‘tkazilishi va o‘qitish jarayonini boshqarilishi, zamonaviy axborot vositalaridan foydalanilish orqali ta‘minlanadi;
- Shaxsga-yo‘naltirilgan o‘qitish texnologiyasini qo‘llanilishi – talabalarni faollashtirish, shaxsni rivojlantirish, o‘quv vaqtidan maqbul foydalanishni ta‘minlaydi.
- Bir marta tuzilgan o‘quv hujjatlari asosida o‘quv jarayonini ko‘p marotaba takrorlash imkoniyati orqali pedagogik texnologiyada iqtisodiy samaraga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Avliyoqulov N.X. Pedagogik texnologiya. Darslik. – T.: “Tafakkur bo‘stoni”, 2012. – 208 bet.
2. Olimov Q.T. va boshq. Pedagogik texnologiyalar. O‘quv qo‘llanma. T.: “Fan va texnologiyalar” – 2011. – 275 bet.
3. Hamidov A. Yangi pedagogik texnologiyalar. O‘quv qo‘llanma. Toshkent – 2004.
4. Azizxo‘jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – T.: Fan, 2006.